

УДК 821.161

Сокол Г.Р.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПОРТРЕТ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕМУАРНИХ ІНТЕНЦІЙ ГАЛИНИ ЖУРБИ

Анотація. В статті виокремлено та проаналізовано портрети, як окремі оповідні форми повісті «Далекий світ», котрі є повноцінним матеріалом для вивчення різних типів зображення людини. Проаналізовано різні підходи письменниці у відтворенні портретних характеристик її персонажів. Відзначено зосередженість авторки не тільки на зовнішності персонажів, а й поєднанні її з певними рисами характеру, описом костюму, в окремих випадках звичок і манери спілкування та поведінки людини. Жива пам'ять Галини Журби про минуле та її здатність перебувати в різних часових вимірах, поєднують історичну достовірність з художнім домислом, динаміку з аналітичністю. В описі портретів поруч з автобіографізмом й документальністю знаходимо безпосередність враження й асоціативність мислення, що яскраво висвітлюють сутність самої письменниці.

Ключові слова: портрет, автобіографія, документальність, мемуарний твір, характер, реальність, домисел.

Sokol Halyna

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

PORTRAIT AS A MEAN OF ARTISTIC REALIZATION OF HALYNA ZHURBA'S MEMOIR INTENTIONS

Summary. In the article, portraits have been identified and analyzed as separate narrative forms. Memoirs are relevant materials for studying different ways of describing people. Autobiographical pieces do not only reflect the inner world of people, who share their memories of certain facts of their lives, but also highlight some development trends of society, cultural and spiritual issues of a particular era and are important factors in the spiritual self-expression of a nation. In the general historical flow of the short novel «Distant Land» the author of the article has singled out portraits as separate narrative forms. The results of the analysis show that Halyna Zhurba focused not only on the appearances of heroes, but also combined them with certain features of their characters and descriptions of garments, in some cases it is a rather significant list of habits and a description of people's behavioral patterns, sometimes comical and hilarious scenes are described, in which the real nature of a person is most clearly revealed. By depicting the characters, the writer gave them not only certain characteristics, she pointed out some details and nuances of the characters' behavior and supplemented them with her comments, sometimes short and sometimes quite extensive, but always relevant and very bright. This approach allows not only a more realistic description of a certain person, but also in a certain way extends the epistemic specificity of the short novel. Based on the life of her family and people around her, the writer not only reproduced a number of characters, but also set and highlighted a number of important issues. In the description of portraits, along with autobiographical and documentary aspects, the sincerity of impression and associative thinking can be traced. Halyna Zhurba's vivid memories of her past and her ability to be in different temporal dimensions combine historical credibility with artistic fiction and dynamics with analyticity. The author of the paper has analyzed different approaches, which Halyna Zhurba used to depict the portrait characteristics of her characters and her ability to visualize her own memories.

Keywords: character study, autobiography, documentation, memorial work, character, reality, factoid.

Постановка проблеми. Вивчаючи творчу спадщину Галини Журби, проза якої залишається й досі мало відомою широкому колу читачів, слід звернути увагу й на її автобіографічні твори.

Мета статті. У нашій статті ми ставимо за мету проаналізувати портрети персонажів повісті «Далекий світ» та дослідити підходи письменниці у їх відтворенні. Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою ґрунтовного дослідження прози Г. Журби, літературні твори якої невідомі широкому колу читачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі штрихи її життя та літературного доробку розглядалися у статті В. Шевчука [10, с. 27–36.], деякі аспекти життєвого шляху висвітлювалися у розділі книги В. Біляйова [2], аналізові повісті «Зорі світ заповідають» в контексті західноукраїнської прози 20-30-х років ХХ ст. присвячений розділ монографії С. Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.» [1, с. 221–228]. Творчості Г. Журби присвячений розділ монографії Н. Мафтин «Західноукраїнська

та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти» [7, с. 277–302].

Виклад основного матеріалу. Портрет, який І. Шайтанов вважає улюбленою формою мемуарної зображальності – «це миттєвості життя людини, з якою зустрічався, був близьким і поруч з прізвиськом котрої зараз дві дати – народження і смерті. Олюднений персоніфікований час» [9, с. 77].

Мемуарні твори, особливо в найкращих своїх взірцях, є повноцінним матеріалом для вивчення різних типів зображення людини, а «мемуари високого рівня, зберігаючи свою специфіку та методи, водночас використовуючи досвід як сучасної літератури так і напрацьований попередниками часто оновлюють та загострюють їх» [4, с. 94]. Вони не тільки відображають внутрішній світ людини, котра ділиться своїми спогадами про певні факти з власного життя, але й висвітлюють певні тенденції розвитку суспільства, культурну й духовну проблематику відповідної епохи й належать до важливих чинників духовного самовиявлення нації – «це суб'єктивне осмислення певних історичних подій чи життєвого шляху

конкретно-історичної постаті, здійснене письменником у художній формі із залученням ним справжніх документів свого часу глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду з внутрішнім світом героїв, соціальною та психологічною природою їхніх учинків» [3, с. 333]. Г. Журба створила як соціально-моральні портрети і «характери» сучасників тієї доби, починаючи зі своїх батьків і найближчих родичів, – закінчуючи економами й челяддю. Зображаючи повсякденне життя великої родини й відтворюючи постаті, письменниця наділяла їх не тільки певними характеристиками, вона підмічала деякі дрібнички й нюанси поведінки персонажів і доповнювала їх своїми зауваженнями, інколи короткими а подекуди доволі обширними, але завжди влучними, часом досить колоритними. Такий підхід дозволяє не тільки більш реально зобразити ту чи іншу людину, а й певним чином розширює пізнавальну специфіку даного твору. Створення портретних характеристик своїх сучасників не є основною метою письменниці, але без них не вдалося б повністю відтворити атмосферу й стиль життя того часу. Таким чином вона намагалась зрозуміти не тільки тих, кого описувала, а в першу чергу прагнула до кінця збагнути себе саму і пройдений життєвий шлях. Л. Гінзбург вважає, що мемуари – «це не канонічна література. Вона за межами правил «Мистецтва поезії» [5, с. 147]. Виходячи з цього цілком оправдано подекуди поєднання трагічного поряд з комічним – так як це трапляється в реальному житті. Інколи авторка зосереджує свою увагу на зовнішності, в іншій ситуації поєднує її з певними рисами характеру, в окремих випадках це досить вагомий перелік звичок і манери поведінки людини і навіть комічні й анекдотичні сцени, в яких найяскравіше виявляється вся сутність особи. Якщо Г. Журба хоче подати тільки зовнішню характеристику, – то й тут вона використовує різні підходи: може бути опис костюма персонажу, за яким читач домислить його характер; авторка може обрати найвиразнішу рису обличчя і обмежитися тільки нею; або застосувати досить незвичне, проте неймовірно влучне порівняння й однією фразою передати зовнішній та внутрішній стан своїх героїв. Письменниця демонструє дивну здатність візуалізувати свої спогади, і в такій візуалізації важко збагнути, де закінчується реальність і починається домисел.

Можемо впевнено стверджувати, що портрет батька виписано Г. Журбою вже з позиції зрілої людини, котра намагається об'єктивно показати характер. Його подано не в описовій формі з усіма дрібними фотографічними деталями – читачам відкривається психологічний портрет, який влучно відображає всю натуру людини. Маврикій Домбровський був чоловіком з химерною вдачею: «Займистий мов солома спалахував в одну мить та вибухав без більшої притоки. Коли це станеться, ніхто не міг вгадати, а він сам поготів» [6, с. 60–61]. Не приховує авторка й того факту, що такі вияви його характеру часто змушували сумувати й ковтати сльози її матір, яка «не могла принатуритись до примхливої батькової вдачі, попасти з ним у ногу» [6, с. 61]; «Батько зі своїм інтелектуалістичним наставленням, заглиблений в себе мрійник, перевражливий і перечулений змал-

ку, зі своєю спалахливістю, не належав до легких у співжиттю людей» [6, с. 61]. Проте він безтямно любив матір, «як тільки вміють любити суцільно чуттєві та пристрасні вдачі» [6, с. 61]. Даючи його цілісну характеристику, відзначивши основні риси характеру, ставлення до дружини та тривалий конфлікт з власним батьком, не оминула авторка і його соціальної характеристики – манери спілкування з селянами: розмовляв з ними українською мовою, звертався, за винятком людей похилого віку, на ти, проте не дозволяв, щоб йому цілували руку, хоч це було загальноприйнято. Окремо виділено його політичні погляди та вподобання: «Був расовий інтелігент, всебічно зацікавлений та начитаний поступовець-демократ шляхетського покоління з глибоким сентиментом до України, – складової частини історичної Польщі» [6, с. 177]. Український народ, Шевченко та Гоголь в його сприйнятті були чимось своєрідним, але обов'язково пов'язаним з Польщею, хоча книга Шевченка зберігалась ним серед найцінніших речей. Це – «суб'єктивна точність враження, що не тільки суперечить достовірності, а навіть здатна виправдати багато чого, дрібні фотографічні упущення чи огріхи» [9, с. 65]. Письменниця не просто перелічила риси характеру батька, показала манеру його поведінки – вияви характеру в певних ситуаціях, аде щоб «зобразити людину – в романі, повісті, в мемуарах чи «портретах», – необхідно не тільки виділити й відібрати деякі елементи її душевного життя, але й співвіднести їх між собою, знайти принцип структурного зв'язку. Для письменника це і означає знайти предмет зображення» [5, с. 266–277].

Так само відсторонено й на відстані часу та з висоти вже набутого життєвого досвіду вимальовує письменниця постаті власної матері: «Мати наша була молода, життєрадісна. Дім обов'язки сутужили їй. [...] Пригадую собі її з тих часів, все майже в амазонці, в чорнім котелку на чепурній зачісці, з пейчиком в руці. У нас постійні гості, прогульки верхи, полювання з хортами. Мати розбавлена, оточена приклонниками. Цілий гуз їх кружляв біля неї» [6, с. 174]. Попри те вона мала у селян славу знахарки, бо добре вміла і любила лікувати. Оленка особливо любила, коли мати грала популярні українські пісні Заремби, бо виконувала «їх якимось особливо, з чуттям, з яким може грати той, що має в собі бодай половину української крові» [6, с. 293]. Портрет більш ніж промовистий, читач може одержати повне уявлення про характер та вдачу людини й сформувати своє власне враження про неї, проте мало інформації щодо її зовнішності, але, як справедливо підмітив І. Шайтанов, від автора «очікують в свою чергу не описової фотографічної точності, а живого враження, яке залишила людина, зображена на фотографії» [9, с. 71]. Г. Журба переконана, що відтворенні нею образи батьків – це «характеристика людей одного шару, одної доби. Без цих портретів не була б цілісна моя біографія, мов без підшивки плащ» [6, с. 8]. Цілком слушним виявляється зауваження Л. Гінзбург про те, що мемуарна література у своїх кращих зразках «є повноцінним матеріалом для вивчення різних принципів зображення людини. Мемуари вищого рівня, зберігаючи свою специфіку, водночас користуються метода-

ми (нерідко вони оновлюють їх і загострюють) напрацьованими сучасною і попередньою літературою» [4, с. 94].

Кожен персонаж твору Г. Журби описаний з різного ракурсу. Так змальовуючи свою молодшу сестру Устину, письменниця приділяє певну увагу її зовнішності, але здебільшого намагається донести до читача її натуру – певний стиль поведінки, який притаманний саме цій особі: «Чепурна, дрібненька, зі смуглявим личком та спритними темними очима, нагадувала ляль очку» [6, с. 33]; «Від першого дня свого існування дерлася несусвітнім криком, хоч була зовсім нормальна й здорова. кричала ради спорту» [6, с. 33]; «Устина мала звичку нудитися. Никала з кутка в куток, надокучала всім. Не вмiла гратися і не любила» [6, с. 40]; «Дрібненька, гарненька, вона була мегка на слово, вмiть умiла на все знайти відповідь» [6, с. 41].

В зображенні сестри Івги – увага зосереджена на її очах, хоча тут не обійшлося без комізму: «В колісці лежала чудова дитина, з чорними очима, й дивилася цікаво на нас. [...] Погляд великих очей з довгими чорними віями, мусів бути справді незвичайним, бо Устина без надуми встромила в нього палець» [6, с. 66].

В описі діда Едварда превалює враження, яке він справляв своїм виглядом: «Високий, чорнявий ще пан, без свинин майже. Ходив у чорному сурдугі, був мовчазний, суворий [...] Носив у собі трагедію збанкрутованого пана» [6, с. 33].

У портреті тітки Куцуні кидається у вічі її курйозність і ті елементи, що роблять цю постать доволі комічною, проте Г. Журба акцентує на справжній доброті цієї жінки і на своїй симпатії до неї: «Величава з погідно-мрійливим обличчям, сірими наївними очима. Жовта кринолінова спідниця у ясну, дрібну бганку; на голові чепчик. Снується по обійсті, як величезна нетля. Усе щось губить, чогось шукає. [...] Вона ходить по обійсті з ключами та вервицею відмовляючи вечірню молитву по-польськи, видає челяді розпорядки, сварючись смаковито по українськи, – все впомісь. – Ойче наш, ктури естесь в небе ... ти чому не дав свиням їсти?» [6, с. 63]. Особливого колориту ситуації додає той факт, що Куцуня проживає разом з Бусею, яка на протигагу їй худорлява, метушлива й буває доволі гострою на язик, то ж суперечки між ними відбуваються не рідко; «Починаючи, звичайно сваритися по-польськи, чимраз більше вживаючи соковитих українських слівцець; – кінчають чистою українською мовою. – Брешеш, брешеш, а до сповіді лазиш! Напевне за-таюєш, що жереш як свиня» [6, с. 81].

Контрастує з цим яскравим дуєтом постать бабусі Магдалини, матері батька: «Середнього зрос-

ту, струнка, зі слiдами краси на суворім обличчі. В темних розумних очах, у заломі губ, – химерність і твердий характер» [6, с. 115–116]. На перший погляд здається, що її зображено як сторонню для родини особу, але потім письменниця показує, як розчиняється цей льодяний холод у стосунках з улюбленою онукою Івгою: «Суворя, замкнена в собі бабуня Магдалина, приумілася зразу нагнути до внучки. Грالیся разом немов однолітки, часто міняючись ролями» [6, с. 116]. Г. Журба продемонструвала полярність цієї постаті – одне враження вона справляла власною поведінкою на всіх і зовсім іншою була зі своєю улюбленою, яка ніби відігривала її дитячою ширістю.

Зовсім по-іншому змалювала авторка свого дідуся з його давнім побратимом Віктором у момент прощання після іменин: «стоять напроти себе перед ганком білоголові, але величаві, з якимсь тужливим замріянням в очах. Два степові кречети, готові до відлету» [6, с. 141]. Коротенький епізод весь пройнятий глибокою шаною до справжньої чоловічої дружби, що втримала всі випробування долі й часу. Їхня готовність в будь-який момент скласти звіт за своє життя перед найголовнішим суддею прочитується в порівнянні з двома кречетами, що вже готові до далекого перельоту.

Висновки і пропозиції. Отже, можна зробити наступні висновки – спогади Г. Журби про найщасливіші дитячі роки сповнені світлим і радісними нотами, написані з тонким почуттям гумору та іронії, і все ж у них поміж рядків прочитується глибинна туга за рідним краєм та за всім українським. Саме ностальгія скерувала творчу думку письменниці із заокеанської чужини в «далекий світ» отчого дому, власного дитинства, рідної української пісні й у світ зовсім іншої епохи.

Аналіз повісті Галини Журби «Далекий світ» дозволяє стверджувати, що для автобіографічної повісті письменниці характерні, поруч з автобіографізмом, документальність, безпосередність враження, асоціативність мислення, жива пам'ять автора про минуле і його здатність перебувати в різних часових вимірах, історична достовірність у поєднанні з художнім домислом, динаміка й аналітичність, подієвість та повчальність, екзистенційність, співвідношення власного досвіду з внутрішнім світом героїв, поєднання автора-героя та автора-оповідача, увага до суспільно-політичних і національних проблем. Саме національна ідея і загострена увага на ній Галини Журби є домінантою її творчості та потребує подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. 340 с.
2. Біляїв В. І. «На неокраїнім крилі...». Донецьк, 2003. 348 с.
3. Галанов Б. Е. Живопись словом. Портреты. Пейзаж. Вещь. Москва, 1974. 343 с.
4. Гинзбург Л. Я. О литературном герое. Ленинград, 1979. 224 с.
5. Гинзбург Л. Я. О психологической прозе. Ленинград, 1971. 464 с.
6. Журба Г. Далекий світ : автобіографічна розповідь. New York, 1978. 371 с.
7. Мафтин Н. В. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30-х років ХХ століття: парадигма реконксти : монографія. Івано-Франківськ, 2008. 356 с.
8. Сивокінь Г. Сучасність української літератури в історичній перспективі. *Слово і Час*. 2001. № 1. С. 20–28.
9. Шайтанов І. «Непроявлений жанр» или литературные заметки о мемуарной форме. *Вопросы литературы*. 1979. № 2. С. 50–77.
10. Шевчук В. Похід життя Галини Журби. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 5. С. 27–36.

References:

1. Andrusiv S. Modus natsionalnoi identychnosti: Lvivskiy tekst 30-kh rokiv XX st. [National identity modus: Lviv text of the 30-th of the XX-th century]. Lviv, 2000. 340 p.
2. Biliaiv V. I. "Na neokraianim kryli..." ["On the endless wing..."]. Donetsk, 2003. 348 p.
3. Galanov B. E. Zhivopis slovom. Portretyi. Peyzazh. Vesch [Painting by a word. Portraits. Land-scape. Thing]. Moscow, 1974. 343 p.
4. Ginzburg L. Ya. O literaturnom geroe [About a literary hero]. Leningrad, 1979. 224 p.
5. Ginzburg L. Ya. O psihologicheskoy proze [About psychological prose]. Leningrad, 1971. 464 p.
6. Zhurba H. Dalekyi svit : avtobiohrafichna rozpovid [Distant Land : an autobiographical story]. NewYork, 1978. 371 p.
7. Maftyn N. V. Zakhidnoukrainska ta emhratsiina proza 20-30-kh rokiv XX stolittia: paradyhma rekonkisty. Monohrafiia [West Ukrainian and emigration prose of the 20-th-30-th of the XX-th century: paradigm of reconquist : monograph]. Ivano-Frankivsk, 2008. 356 p.
8. Syvokin H. (2001). Suchasnist ukrainskoi literatury v istorychnii perspektyvi [Ukrainian literature modernity in historical perspective]. *Slovo i Chas*, vol. 1. pp. 20–28.
9. Shaytanov I. (1979). "Neprojavlennyiy zhanr" ili literaturnyie zametki o memuarnoy forme ["Unrevealed genre" or literature notes about memoir form]. *Voprosyi literatury*, vol. 2, pp. 50–77.
10. Shevchuk V. (1990). Pokhid zhyttia Halyny Zhurby [Halyna Zhurba's life campaign]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, vol. 5. pp. 27–36.